

## DISZTÓPIA KÍNÁBAN? TANULMÁNY A TÁRSADALMI KREDITRENDSZERRŐL\*

### CHINESE DYSTOPIA? – A STUDY ON THE SOCIAL CREDIT SYSTEM

Szikszai Marcell\*\*

#### Abstract

The Chinese Social Credit System is a prominent topic of contemporary media on China which needs further clarification. The first and most general reason of the creation of this article is that China is the second economic power of the world after the US, meaning that any study on China is going to get greater relevance by time and proper understanding of the Chinese legal system is needed. The second reason is that almost the entire Hungarian scholarly literature lacks studies on the Chinese legal system, especially on the Social Credit System. Therefore, my goal is to give a glimpse of how the Chinese state and law works and how different Chinese jurisprudence from any kind of legal systems. Following this brief analysis my paper will cover the regulation of the Social Credit System and present how it operates through the so-called Joint Punishment System.

**Key words:** China, Chinese law, Chinese Social Credit System, media law, surveillance, surveillance techniques, jurisprudence, Chinese theories of law, Chinese theories of state, Chinese state, Xi Jinping, Rogier Creemers, sinology

**Kulcsszavak:** Kína, kínai jog, kínai társadalmi kreditrendszer, médiajog, megfigyelés, megfigyelési technikák, jogelmélet, kínai jogfelfogás, kínai államelmélet, kínai állam, Hszi Csinping, Rogier Creemers, sinológia

#### 1. Alapvetés

2014-ben a Kínai Népköztársaság Államtanácsa közzétett egy tervezetet egy úgynevezett társadalmi kreditrendszer megépítéséről, amely 2020-as határidővel felszólította a teljes kínai<sup>1</sup> államapparátust a tervezet végrehajtására<sup>2</sup>. E dokumentum érdekessége első pillantásra, hogy

---

\* Külön köszönettel tartozok Prof. Dr. Majtényi Lászlónak, aki e témát inspirálta, Dr. Salát Gergelynek, aki hasznos forrásokkal és észrevételekkel segítette munkámat.

\*\* Szikszai Marcell, V. éves joghallgató és tanszéki demonstrátor, Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Miskolc-Egyetemváros 3515, szikszai.marcell@gmail.com. Témavezető: Dr. Vinnai Edina, intézeti tanszékvezető egyetemi docens, Jogszociológiai és Jogelméleti Tanszék.

<sup>1</sup> A Kínai Népköztársaság elnevezést vagy a még körülményesebbnek ható KNK elnevezést a továbbiakban mellőzöm, egyrészt, a nemzetközi jog és a józan ész ezt diktálja, másrészt a Kínai Köztársaság (Tajvan) nem képezi jelen tanulmány tárgyát.

<sup>2</sup> Dolgozatom általános forrása a *Társadalmi kreditrendszer megépítéséről szóló tervezet (2014-2020)*, amelynek angol fordítását *Planning Outline for the Construction of a Social Credit System (2014-2020)* néven Rogier CREEMERS holland kutató tette közzé. Az angol fordítás alapján a társadalmi kreditrendszerre az SCS elnevezést fogom használni, a dokumentumra pedig *SCS tervezetként* fogok hivatkozni. Forrás: <https://chinacopyrightandmedia.wordpress.com/2014/06/14/planning-outline-for-the-construction-of-a-social-credit-system-2014-2020/> (2019. 09. 10.)

inkább politikai célkitűzés hatását kelti, semmint egzakt módon megfogalmazott jogszabályét, amikor a preambulum a lehető legáltalánosabban azzal kezdi, hogy a SCS a szocialista piacgazdaság egyik legfontosabb eleme, és e rendszert törvények, rendeletek, önkormányzati rendeletek és különböző szabványok alapján kívánják kialakítani. Jelentőségét mutatja, hogy az itt lefektetett cél elérését Kína akkori pártkongresszusa a legújabb ötéves tervnek tekintette. E cél pedig nem más, mint a társadalmi szintű őszinteség, a bizalom, angol fordításban a *sincerity* kultúrájának kiépítése, eszközét tekintve az ezt elősegítő magatartásokra ösztönzőleg hat, míg a bizalom megtörését eredményező magatartásokra kényszerítőleg.

Természetesen a nyugati sajtóban sem maradt el a fenti fejlemények ábrázolása, amely úgy harangozta be az SCS-t 2015-től kezdődően, hogy ez egy olyan törvény, amely 1,3 milliárd kínai állampolgárra fog kötelező hatállyal kiterjedni<sup>3</sup>, míg más egy 2017-es cikkben nem habozik Orwell fő művét sem idézni első bekezdésében egy kínai taxisofőr beszámolója alapján<sup>4</sup>. Ezekben a beszámolóknak visszatérő elem, hogy a kínai államnak van egy átfogó, mindenre kiterjedő, legmodernebb Big Data technológiát használó rendszere, amely alapján az állam vagy azzal szoros kapcsolatban álló nyolc nagyobb kínai nagyvállalat egyike minden kínai természetes és jogi személyhez társadalmi kreditértéket, azaz egy háromjegyű számjegyet rendel. Más, tudományos körben megjelent cikk szerint ez a rendszer már nemcsak az emberek viszonyát vizsgálja a közügyekhez vagy a piachoz, hanem már a baráti és intim kapcsolataikat is számszerűen értékeli, és az ilyen nemkívánatos személyeknek nem más, mint a kínai Legfelsőbb Bíróság még a nevét is nyilvánossá teszi egy weboldalon<sup>5</sup>. Ugyanebbe a körbe veszi például az egyébként sokkal keményebben szankcionált politikai megnyilvánulásokat is, azt a nem meglepő konklúziót sugallva, hogy Kína igenis egy autoriter, emberi jogokat nem tisztelő állam<sup>7</sup>. A cikkek azt a tényt sem veszik figyelembe, hogy egy közel másfél milliárd fős államban egy jogszabály tényleges gyakorlatba ültetése jóval nehezebb, mint például egy európai államban, függetlenül attól, hogy milyen eszközökkel hozzák meg magát a jogszabályt. Korábbi munkámban jómagam is hasonlóan írtam le az SCS-t az előbbi források alapján, miszerint ez egy Big Data elemzési technikán alapuló rendszer, amely például a 400 millió felhasználóval rendelkező Alibaba vagy a 850 milliós WeChat és hasonló weboldalak, közösségi médiák adatbázisát használja fel a kreditértékek kiszámolásához, és az így kiszámolt értékek alapján alkalmaznak jogkövetkezményeket a kínai bíróságok. Több cikk<sup>8</sup> alapján

<sup>3</sup> HATTON, Celia: China 'social credit': Beijing sets up huge system, BBC, Peking, 2015.10.26., <http://web.archive.org/web/20190805051328/https://www.bbc.com/news/world-asia-china-34592186> (2019. 09. 26.), PERSSON, Micheal – VLASKAMP, Marije – OBBEMA, Fokke: China rates its own citizens – including online behaviour, de Volkskrant, Hollandia, 2015.04.25., <https://web.archive.org/web/20190824180442/https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/china-rates-its-own-citizens-including-online-behaviour~b4c0ae0e/> (2019. 09. 26.)

<sup>4</sup> JINWOO, Kim: Orwell's Nightmare: China's Social Credit System, The ASAN Institute for Policy Studies Szöul, 2017 <https://web.archive.org/web/20190312225052/http://en.asaninst.org/contents/orwells-nightmare-chinas-social-credit-system/> (2019. 09. 26.)

<sup>5</sup> Ugyan lényegesen eltérő működéssel és célból, de valóban létezik ilyen feketelista, bár a tanulmányban az ezt alátámasztó link egyébként nem elérhető.

<sup>6</sup> ARSÈNE, Séverine: Trust in Ratings: China's Social Credit System, 2018.09.12., hal-01857694

<sup>7</sup> Ehhez pedig azt érdemes hozzátenni, hogy a politikai jellegű ellenvélemények, bűncselekmények szankcionálása Kínában régóta nem egy hátrányos pontszám kiszámolásával történik.

<sup>8</sup> HATTON: i.m.; MEISSNER, Mirjam: China's Social Credit System - A big-data enabled approach to market regulation, Mercator Institute for Chinese Studies (mercis), Berlin, 2017; BOTSMAN, Rachel: Big Data Meets Big Brother as China moves to rate its citizens, Long Reads, 2017.10.21., [https://web.archive.org/web/20190808142956/http://teomeuk.s3.amazonaws.com/wp-content/uploads/2017/11/05/Wired\\_Big\\_data\\_meets\\_Big\\_Brother\\_as\\_China\\_moves\\_to\\_rate\\_its\\_citizens.pdf](https://web.archive.org/web/20190808142956/http://teomeuk.s3.amazonaws.com/wp-content/uploads/2017/11/05/Wired_Big_data_meets_Big_Brother_as_China_moves_to_rate_its_citizens.pdf) (2019. 09. 28.) CARNEY, Matthew: Leave No Dark Corner, ABC Network, 2018.09.18.,

számoltam be arról, hogy a kínai Legfelsőbb Bíróság ennek következményeként több millió ember utazáshoz való jogát vonta meg<sup>9</sup>.

Ezeknek a forrásoknak a legnagyobb tévedése talán az, hogy egy egységes társadalmi kreditrendszer létezését feltételezik, holott Kínában, ahogy a tervezet egyébként saját maga is hangoztatja, még egyáltalán nem adottak az ehhez szükséges technológiai és jogszabályi feltételek, hiába használja az angol fordítás is az egyes számú „*a social credit system*” kifejezést, magának a jogszabálynak a címe is pusztán egy tervezet, amely ugyan előírja az alacsonyabb szintű szervezetek a végrehajtást, annak módját azonban rájuk bízta. Ez a dokumentum tehát némiképp párhuzamba hozható az Unió irányelveinek működésével, valójában – meglepő módon – Kínában helyi szinten jóval nagyobb eltérés tapasztalható az alkalmazás tekintetében. Azt is fontos kiemelni, hogy a szövegre ugyan tervezetként hivatkozok, valójában ez már egy hatályba lépett, jogi kötéserővel bíró jogszabály, abban a tekintetben, hogy egyenként felhívja a főbb állami és önkormányzati szerveket a dokumentumban foglaltak végrehajtására. Ez a jogtechnikai megoldás, ahogy majd alább is láthatjuk, Kína egyes tartományaiban, tartományi szintű városaiban, autonóm területein, sőt az egyes gazdasági szektorokban is teljesen eltérő rendszereket használnak más-más gyakorlati célokra. A helyzetet bonyolítja, hogy nagyvállalatok és az állam kezelésében lévő értékelési rendszereket is társadalmi kreditrendszernek nevezik, valamint számos kínai nagyvállalat vagy állami kézben van, vagy párttagok tulajdonában állnak, így igen nehéz élesen elválasztani a köz- és a magánszekort.

A SCS kapcsán továbbá fontos kiemelni, hogy vélhetőleg az elnevezésének az angol fordítása sem teljesen fedi az eredeti kínai kifejezés jelentéstartományát, hiszen a „*credit*” szót is többhelyen nem egy számszerű kreditérték értelemben használják. Célszerűbb a szónak kevesebbet használt értelmét használni, amely jelent bizalmat, jó hírnevet, erkölcsi hitelességet is, és amelyet egyébként a magyar *kredit* szó már egyáltalán nem fejez ki, talán erre a célra pontosabb is lenne az *érték* kifejezés. Továbbá a *rendszer* szó tekintetében a tervezet fordítója, Creemers 2018-as kutatásában<sup>10</sup> és egy interjújában<sup>11</sup> is kiemelte, hogy a fordítás valójában nem egy kiterjedt technológiai hálózatra utal, hanem inkább kulturális értelemben érdemes tekinteni rá, mivel ekkora embertömeg és terület esetében eleve elképzelhetetlen lenne egy ekkora volumenű technológia központosított formában. A tervezetből végül kitűnik az is, hogy sem egységes, háromszámjegyű kreditértékelést nem alkalmaznak általánosan minden kínai állampolgárra, sem Big Data alapú technológiát nem használnak fel erre a célra. Értelmezésem szerint tehát érdemes egyfajta társadalomhitelesítési célkitűzésként felfogni az SCS-t a kínai jogalkotás szemszögéből. Mindezek fényében a társadalmi kreditrendszert társadalmi szintű kulturális jelenségnek is tekinthetjük, amelynek egyszerre célja jogi és etikai normák kikényszerítése is különböző értékelések és feketelisták közzététele útján.

Hogyan kell tehát ezt a rendszert értelmeznünk? Ha ez egy ellenpélda, akkor tartanunk is kell attól, hogy egyszer ez Európában is bekövetkezhet? Valóban disztópiáról van szó, vagy egyszerűen a kínai társadalmi fejlődés egyik eleméről, és ez a probléma pusztán a perifériákon élőkét sújtja hátrányosan? Céлом, hogy tanulmányommal ezekre a kérdésekre adjak választ.

---

<http://web.archive.org/web/20180918000140/https://www.abc.net.au/news/2018-09-18/china-social-credit-a-model-citizen-in-a-digital-dictatorship/10200278> (2019. 09. 28.)

<sup>9</sup> SZIKSZAI Marcell: Az internet maga üzenet, NMHH, Budapest, 2019, 21-23. o., SZIKSZAI Marcell: The Internet and the Legal System, in: CONSTANT Journal, Bukarest, 2019.04.05., 262-263. o.

<sup>10</sup> CREEMERS, Rogier: China's Social Credit System: An Evolving Practice of Control, Leiden University, Hollandia, 2018. 05. 09., <https://ssrn.com/abstract=3175792> vagy <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3175792> (2019. 09. 28.)

<sup>11</sup> CREEMERS, Rogier: Mythbusting China's social credit system, Supchina, 37:16-tól, <https://supchina.com/podcast/mythbusting-chinas-social-credit-system/> (2019. 09. 22.)

## 2. Kínai állam és jog

### 2.1. Történeti és gazdasági áttekintés

Hogy hogyan is jutottunk el egyáltalán odáig, hogy Kínát szupermodern technokrata államként kezdjük el démonizálni? Erre az előbb hivatkozott sajtótermékek melléfogásai mellett történelmi folyamatok is választ adhatnak. Érdeemes kiemelni, hogy a Kínai Császárság meglehetősen elszigeteltsége miatt kétezer éven keresztül egészen 1911-es bukásáig izolacionalista politikájának köszönhetően nem sokat hallatott magáról kulturális és technikai fejlettsége ellenére. A 19. századi ópiumháborúktól kezdődően modern történelmét súlyos katonai vereségek, lázadások, éhínségek sora követte, ekkor került az ország félgymarmati sorba, majd számos átmeneti kormány és alkotmányozási törekvés elbukása után katonai konfliktusok következményeként 1949-ben létrejött a Kínai Népköztársaság Mao Ce-tung irányításával<sup>12</sup>. Ezt követően lényegében az ország újra eltűnt a világ szeme elől, az ENSZ is csak 1971-ben ismerte el a népköztársaságot ténylegesen Kínának, azonban Mao 1976-os haláláig továbbra is csak a távoli, hozzáférhetetlen Kínaként maradt a köztudatban ez az ország.

1978-ban Den Xiaoping [Den Hsziaoping] hatalomra jutásával meghirdették a „reform és nyitás” politikáját, megkezdték a gazdaság liberalizációját, újra engedélyezték a kis magánvállalkozások megalapítását, amelyeknek 1984-ben autonómiát biztosítottak és eltörölték az árkorlátozások nagy részét, valamint megnyitották a nagyobb partmenti városokat a külföldi befektetők számára. A piacra termelés és az ekkor meginduló gazdasági növekedés eredményeként ma már Kínát a világ második legnagyobb gazdasági erejeként tartjuk számon az Egyesült Államok után. Mindeközben a pártvezetés képes volt megőrizni pozícióját annak ellenére, hogy 1989-ben erős rendszerváltási igények támadtak ebben az országban is, amelyet a híres Tienanmen-téri vérengzéssel fojtottak el. A korábbi, meglehetősen autoriter vezetők helyét végül 1997-től kezdődően pedig egy újabb, technokrata elit váltotta fel békés módon, amely a társadalmi problémákat már adminisztratív szabályozási mechanizmusokkal és igazgatáspolitikai váltásokkal kívánta megoldani<sup>13</sup>. Az ország élén 2012 óta Xi Jinping [Hszü Csinping] áll, aki párttitkárként és de iure elnökként állam- és kormányfőnek is tekinthető<sup>14</sup>. Ennek folyományaként alakult ki az a furcsa képlet, amelynek politikai oldala a régi, szocialista, belterjes politikai rendszer, gazdasági oldala azonban a szabadpiac irányába kíván fejlődni, amely kifelé egyre nyitottabb.

Az eredmény meglepően látványos, a GDP évi átlag 9,5%-os növekedéséről számolnak be az 1979-ben megkezdett nagy nyitás és 2018 között, amelyet a világtörténelem legnagyobb fenntartható gazdasági fejlődéseként tartanak számon<sup>15</sup>. Legújabb gazdasági fejlesztései közé tartoznak a 250-350 kilométer per órával működő nagysebességű vonatok, a Huawei fejlesztésével készül az 5G hálózat, de céljaik között szerepel a Big Data elemzések fejlesztése

<sup>12</sup> Ezen időszakról és a Népköztársaság kezdeti időszakáról ld. GERNET, Jacques: A kínai civilizáció története, Osiris, Budapest, 2005, 453-505 o.. Maga a militáris győzelem egyébként általában elegendő legitimáció volt a kínai történelem minden korszakában.

<sup>13</sup> HIRN, Wolfgang: Kína, a nagy falat - Miként változtatja meg életünket Kína felemelkedése, HVG, Budapest, 2006, i.m. 22-23. o.

<sup>14</sup> Érdekes, hogy neki is sajátos személyi kultusza van, politikai beszédeinek 500 oldalas gyűjteménye magyar fordításban is kapható - Xi JINPING: Kína kormányzásáról, Antall József Tudásközpont, Budapest, 2017.

<sup>15</sup> MORRISON, M. Wayne: China's Economic Rise: History, Trends, Challenges, Implications for the United States, Congressional Research Service, 2019, <https://fas.org/sgp/crs/row/RL33534.pdf> (2019. 09. 20.)

és ezzel összefüggésben az AI is<sup>16</sup>. Jelenleg az SCS tervezete mellett kiemelendő még a *Made in China 2025* tíz éves terve is, amelynek célja tíz gyártószektor fejlesztése az állami tulajdonú vállalatokon keresztül. MORRISON azonban az előbbi gazdasági elemzésében azonban kitér arra is, hogy a fejlődést nem elsősorban a természetes piaci erők, hanem a kormányzati „kapcsolatok” határozzák meg, amely csak úgy valósítható meg, ha a jogállami elvek nem vagy csak korlátozottan érvényesülnek, így tehát a korrupció példátlan méreteket ölt az országban<sup>17</sup>. Ennek eredménye, hogy Xi Jinping korrupcióellenes kampányt hirdetett meg nem sokkal hatalomra jutása után 2013-ban<sup>18</sup>. Mindez tehát arra világít rá, hogy a kínai állam- és magánszektor igen erősen összefonódik, valamint arra következtethetünk, hogy kialakult egy bizalmi válság a kínai bürokráciával szemben a legfelsőbb vezetés, valamint vélhetőleg a lakosság részéről is.

## 2.2. Kínai jogfejlődés

A kínai alkotmány 1. §-a<sup>19</sup> alapján Kína népi demokratikus diktatúrát megvalósító szocialista állam. A „népi” jelző azért is fontos, mert az eredeti megfogalmazás szerint munkásosztály vezette proletárdiktatúra volt, majd 1982-től e megnevezés módosításával arra kívántak utalni, hogy a „népbe” beletartozik a burzsoázia is<sup>20</sup>. Ebben a megközelítésben nem is olyan meglepő, amikor a 15. § deklarálja, hogy az állam szocialista piacgazdaságot működtet, majd ugyanitt azzal folytatja, hogy a társadalmi-gazdasági rend megzavarását egyéb törvények tiltják. Bár Kínában érdemi alkotmánybíráskodás nincs és magának az alkotmánynak is inkább szimbolikus jelentősége van, értelmezésem szerint ez a SCS alkotmányos alapjának is tekinthető. Mi volt a fejlődési útja ezen rendelkezéseknek, honnan erednek?

Ennek megválaszolására érdemes visszatekinteni a császári Kína állam- és jogfelfogására (i.e. 221 – i.u. 1911), ugyanis a jelenlegi Kínai Népköztársaság szellemiségét tekintve is a konfucianus elvek által vezérelt, az ókortól kezdődően virágzó állam örökösének tekinthető. *Salát Gergely* az ottani jogfelfogás személtetése céljából szembe állítja a Konfuciusz által megfogalmazott, a jog másodlagosságát hirdető elveket a nyugati jogfelfogást jellemző *legizmussal*.<sup>21</sup> A *legizmus* fogalmát abban az értelemben használja, miszerint Európában és a világ nagy részén a jogelmélet a társadalom szabályozásakor elsősorban a törvényeket, a jog uralmának elvét veszi figyelembe, míg az erkölcsöket ezzel szemben másodlagosnak, mintegy kiegészítő jellegűnek tekinti. Ezzel szemben a kínai császárkori jogfelfogást Konfuciusz idézetével is szemlélteti: „A mester mondotta: ha a népet rendeletekkel kormányozzák és büntetésekkel tartják féken, akkor ki fogja játszani [a büntetést], de a szégyent nem fogja ismerni. Ha az erénnyel kormányozzák, és a szertartásokkal tartják féken, akkor ismerni fogja a szégyent, és mindig egyenes lesz.”<sup>22</sup> Ebből tehát az tűnik ki, hogy az európai legizmussal szemben a kínai gondolkodásmód szerint az erkölcs és a hagyományok üzése az elsődleges,

<sup>16</sup> Igaz, egyes beszámolók szerint már-már a nagyfokú állami beavatkozással járó ipari fejlesztések sérthetik a WTO szabályait is, ahogy az a *2018 Report to Congress on China's WTO Compliance* írja a *Made in China 2025* tervről is, 71-72, <https://ustr.gov/sites/default/files/2018-USTR-Report-to-Congress-on-China%27s-WTO-Compliance.pdf> (2019. 09. 20.). Másfelől a technológiai fejlődés olyan szintű plagizálásnak is köszönhető, hogy azt már maga az SCS tervezete is problémaként nevesíti.

<sup>17</sup> MORRISON: i.m. 35.o.

<sup>18</sup> Politikai beszédgyűjteményében is külön fejezetben szól a korrupcióról – JINPING: i.m. 435-454. o.; de az SCS tervezete is több helyen említi ezt a problémát.

<sup>19</sup> VARGA Bálint Zolt: A Kínai Népköztársaság alkotmánya, in: SALÁT Gergely: A kínai alkotmány, Typotex, 2015, 166-200. o.

<sup>20</sup> HIRN: i.m. 39.o.

<sup>21</sup> SALÁT: A kínai alkotmány, Typotex, 2015, 10-15. o.

<sup>22</sup> KONFUCIUSZ: Lun Jü, II./3., in: TÓKEI Ferenc, Terebess Ázsia Tár, 1980, 4.

amely alkalmas arra, hogy a népet kormányozzák, szemben a törvényekkel, amelyeket úgyis ki fognak játszani. Ehhez hozzájárul az az elv is, miszerint a császárkori államban a császár elvileg korlátlan hatalommal rendelkezett „égi megbízatásából” fakadóan, tevékenységét semmilyen törvény nem korlátozta, az írott alkotmány fogalmát gyakorlatilag a 20. századig nem ismerték, és a katonai győzelemre már önmagában legitimáló tényezőként tekintettek<sup>23</sup>. Ennek is köszönhető, hogy habár Kína már a kezdetektől fejlett államapparátussal és kiterjedt hivatalnokréteggel rendelkezett, akikre aprólékos szabályzatok vonatkoztak, a közigazgatási jog fejlettségén túl gyakorlatilag minimális büntetőjogi szabályozás létezett a császári Kínában, így tehát hagyományosan egy dinasztikus-bürokratikus államról van szó.

Ezek alapján elmondható, hogy a kínai jogfelfogás szerint a jog másodlagos szerepet tölt be, és nem feltétlenül törvényben előírt jogokkal és szankciókkal lehet kormányozni egy társadalmat, hanem erkölcsi iránymutatással és a szégyenérzetre való ráhatással is. Meglátásom szerint ez a fajta szemléletmód megjelenik az SCS-nek egy olyan gyakorlati megoldásánál is, amikor például, ha az adósságát be nem fizető polgár ellen marasztaló bírósági ítélet szól, akkor ha valaki egy ilyen személyt telefonon kíván felhívni, a hívás megkezdése előtt egy gépi hang bemondja, hogy a vonal másik oldalán egy megbízhatatlan személy lesz, aki nem teljesíti adósságait, és csak ezután kapcsolják. Ennek a végrehajtása azért is megoldható, mert a teljes telekommunikációs infrastruktúra a kínai állam kezében van<sup>24</sup>.

Jogtörténeti szempontból továbbá kiemelendő, hogy 1949-től kezdve három évtizeden át per definitionem nem is általánosan követendő normákkal, hanem eseti párthatározatokkal kormányozták az országot, ami az 1966 és 1976 között zajló úgynevezett „kulturális forradalomban” teljes jogi nihilizmussá fajult, amikor tíz évig nemcsak törvényeket nem hoztak, hanem lényegében a meglévő, töredékes jogrendszert is szétverték<sup>25</sup>. Részben ennek is köszönhető, hogy bár ma már van külön büntetőtörvénykönyv, polgári törvénykönyv vagy akár közigazgatási perrendtartás is Kínában, mégis az SCS-hez hasonló, pártkongresszusokra hivatkozó tervezet olvasásakor érezhető, hogy nem minden esetben törődnek a jogágak éles elhatárolásával sem<sup>26</sup>. Ezen időszakot követően hozták meg Kína alkotmányát 1978-ban, amely több módosítás után ugyan, de ma is hatályban van. További sajátossága a kínai jognak, hogy a '78-as nagy nyitásig az országnak gyakorlatilag nem volt magánjoga, amely rendezhette volna a gazdasági és technikai fejlődés okozta problémákat, valamint maguk a bíróságok is igyekeznek ítékezés helyett békéltetni<sup>27</sup>. Újabb tendencia azonban, hogy a kínai bíróságok és hatóságok határozataikat egyszerűen képtelen betartatni, hiába hozzák meg azokat, ugyanis az ország kiterjedtsége okán nem mindig adott erre megfelelő karhatalom, ahogy azt egyébként egy diktatórikus államtól várnánk.

A joghézagnak, a technikai fejlődésnek, az internet betörésének köszönhetően Kína egy hatalmas gazdasági egységgé vált, és megindult a távolsági kereskedelem az országon belüli tartományok között is közel másfél milliárd embert megmozgatva. Ezek a gazdasági és társadalmi folyamatok, valamint a bírósági határozatok tömeges végre nem hajtása és a hiteles

<sup>23</sup> Hatalmának súlyát mutatja, hogy még a 20. század elején, a császárság utolsó éveiben is jogosult volt emberek posztumusz istenökké kinevezni.

<sup>24</sup> VANDERKLIPPE, Nathan: Chinese blacklist an early glimpse of sweeping new social-credit control, *The Globe and Mail*, 2017, <https://www.theglobeandmail.com/news/world/chinese-blacklist-an-early-glimpse-of-sweeping-new-social-credit-control/article37493300/> [2019. 09. 22.]

<sup>25</sup> SALÁT: i.m., valamint CREEMERS: i.m. Ehhez persze hozzá kell tenni, hogy a Kínai Köztársaság (1911-1949) és a korábbi császári Kína sem élt a bármilyen jogági kodifikáció igényével polgárosodás hiányában és a megkésett ipari forradalom miatt.

<sup>26</sup> Egyben ez az oka annak is, hogy jelen tanulmányt nem jogágak szerint tagoltam.

<sup>27</sup> Hagyományosan még a per megindítását is elítélték erkölcsileg, a felperest pusztán a per megindítása miatt büntethették is.

nyilvántartások hiánya rövidesen a tömeges szerződésszegő magatartások, önkormányzati szintű korrupció, gazdasági bűncselekmények járványszerű terjedéséhez vezetett.

Megszületett az igény tehát egy olyan rendszerre, amely a csalókat, adósokat, vagy ahogy a tervezet általában fogalmaz: „a megbízhatatlan személyeket” nyilvántartja, és az így létrehozott nyilvántartások a megszegés elleni eszközével képesek lesznek kikényszeríteni azt, amelyet a kínai állami szervek egyébként pusztán a jog eszközével nem képesek. Így tehát a SCS-ről elmondhatjuk, hogy jogpótló funkcióval rendelkezik, hiszen nem a jogszabályban előírt jogkövetkezményt juttatja érvényre, hanem azt megkerülve egy másik, „gyakorlati” eszközzel idézi elő a jog által megkívánt állapotot. Véleményem szerint ez a kínai jogfejlődés szempontjából kifejezetten pozitív hozadék, mivel az egyre inkább nyugati mintára kialakított jogintézmények érvényesítésére használják ezt a jogintézményt. E tervezet mérőföldkönek tekinthető abból a szempontból is, hogy a kínai állam egyre inkább a legizmus irányába halad, szemben a korábbi hagyományos, konfucianus felfogással, amely a jognak csak másodlagos szerepet szentel.

### 3. A kínai társadalmi kreditrendszerek szabályozása és működése

#### 3.1. A tervezetről

A preambulum után az SCS-ről szóló tervezet részletesebben is kifejti célkitűzéseit, amelyeket *ordo legalis*, a jogszabály adta sorrendben mutat be. A jogszabály angol nyelvű fordítása, a „*Planning Outline*” már önmagában arra utal, hogy valóban nincs szó arról, hogy konkrét, kikényszeríthető jogszabályhelyeket fog tartalmazni a dokumentum, valamint az európai jogszabályok után az is szembeötlő, hogy az egyes szakaszokat nem jelölik külön, így az egész szöveg egy húsztoldnyi terjedelmű preambulum hatására kelti, amelyet majd más, a jogforrási hierarchia minden szintjén álló jogszabályok fognak tartalommal kitölteni.

A tervezet I. fejezetében az SCS ideológiai alapjait fekteti le, felsorolja a már 2014-ben fennálló társadalmi kreditrendszerek problémáit, valamint azokat a társadalmi problémákat, amelyeket a rendszer még nem volt képes megoldani. Ezen a ponton megjegyzendő, hogy kínai állampolgárok véleményéből az tűnik ki, hogy az SCS meglévő kínai társadalmi igényekre és a közelmúltban kialakult, a piacgazdaság hozta bizalmi válságra kíván választ adni represszív módon, elsősorban a megszegés elleni eszközével, de komoly anyagi és szakmai hátrányokkal is járhat azok számára, akik nem követik a rendszer által megkövetelt értékeket, azaz gyakorlatilag a rájuk vonatkozó szabályokat<sup>28</sup>. Meglévő társadalmi igénynek jelöli meg például az élelmiszer- és gyógyszerbiztonsági problémákat, a hamis termékek gyártását, a tömeges mértékű adócsalást, de rámutat például a járványszerű plágiumra is az országon belül. Továbbá maga a dokumentum kiemeli a rendszer hiányosságait is, kijelenti, hogy még közel sem áll készen az SCS, amely átfogóan vizsgálná az egész társadalmat, a kreditnyilvántartás adatai még egyáltalán nem teljesek, a bizalom megtartását a rendszer még nem tudja eléggé sem jutalmazni, sem büntetni, de a kínai alapjogi helyzethez képest meglepően progresszív módon még azt is saját rovására írja a tervezet, hogy a kreditinformációk alanyainak jogai és érdekei nem biztosítottak eléggé. Összességében tehát ez a 2014-es tervezet egyáltalán nem tekinti

<sup>28</sup> JINWOO 2017-es, vitatható tanulmánya abból a gyakorlati példából indul ki, hogy egy taxifőnök nevét Sanghajban nyilvánossá tehetik egy elektronikus felületen, ha dudálni kezd. Ehhez hozzá kell tenni, hogy Sanghaj a világ harmadik legnagyobb városa, ahol a közúti közlekedés elképesztő méreteket öltő többszáz között elképesztő méretű zajszenyvezést is okoz. Az érem másik oldala persze valóban riasztó, például egy négy sávos út felé 36 megfigyelő kamerát helyeztek – valóban kérdéses, hogy kell-e ennyi kamera a közlekedési bűncselekmények és kisebb szabálysértések kiszűrésére. Ld. még HORVÁTH Bence: Kicsit túlzásba vitték a megfigyelési mániát Sanghaiban, 444, 2013, <https://444.hu/2013/11/11/kicsit-tulzasba-vittek-a-megfigyelesi-maniat-shanghaiaban> (2019. 09. 20.)

hatékonyak a meglévő rendszert, így a továbbiakban azt a célt tűzi ki, hogy négy területen 2020-ra megalkossa azokat a jogszabályokat, és létrehozza azon felügyelő szerveket, amelyek választ képesek adni ezekre az igényekre. Ez a négy terület a következő: államügyek, gazdasági élet, társadalmi élet és a bírósági rendszer.

A II. fejezet (1) szakaszában az államügyek megbízhatósága kapcsán több helyen megemlíti az őszinte kormányzás szükségességét, amely megalapozza majd az összes többi rendszert, ennek módja pedig a legegyszerűbb: a köztisztviselők személyes kreditinformációja (nem értéke!) a saját írásbeli beszámolóin, évvértékelőkön, alapszik, amin keresztül olyanokat mérnek fel, mint a köztisztviselők szavahihetősége vagy őszinte eljárása az államügyekben, negatívumként pedig jogsértések vagy szakmai előírások megsértése szerepelhet, amely további előrelépés és egyéb jutalmak tekintetében bír jelentőséggel. Ezek az elvárások valójában nyugati társadalmainkban már jobbra teljesültek jogszabályi szinten.

A (2) szakasz a gazdasági megbízhatóság tekintetében az egyes gazdasági szektorokat veszi számba, így például a termelőszektorban a veszélyes anyagokat termelőket különös felelősség terheli, de a logisztikai szektorban cél a monopólium korlátozása, a gazdasági célú rágalmasítás, csalás kiszűrése, lefizetések elkerülése. Pénzügyek terén előírják az adócsalók feketelistázását, amit közzé is tesznek, és itt már az adófizetőket valóban osztályokba sorolják, de még mindig nem kapnak számszerű értéket. Másik rendszer vonatkozna a közúti- és tömegközlekedésre is, legyen szó gépjárművekről, légi- vagy vízijárművekről. E-kereskedelem terén előírják a valódi név használatának tényleges ellenőrzését, fogyasztóvédelmi előírásokat irányoznak elő, a hamisítványok kiszűrhetőségét szeretnék javítani, valamint kifejezetten javasolják egy olyan rendszer bevezetését, ahol a felhasználók értékelhetik egymást. Hasonló rendszereket kívánnak bevezetni egyes, kifejezetten piacgazdaságban megjelenő szakmák számára is, így ügyvédeknek, könyvelőknek, közjegyzőknek, brókereknek, biztosítóknak stb.

A (3) bekezdés tovább szélesíti a SCS paternalista tevékenységét, mely végső célként tehát nem egy technikai rendszert, hanem egy erkölcsi értéket hordozó társadalmi formát kíván létrehozni, és erkölcsileg erősen színezett területeken is hatni kíván, így tehát az egészségügy teljes személyzetére is létre kíván hozni egy rendszert, de a gyógyszeripart is fókuszterületének tekinti. Emellett kitér a környezetvédelemre, szellemi jogokra, kultúrára, sportra, turizmusra is – gyakorlatilag az élet jog által rendezhető minden fontosabb területére az adott jogágak jellegére tekintet nélkül. A bíráskodás területén a cél az, hogy a négy szintű bírósági hierarchiában a következetesség jegyében több kommunikációs csatornát hozzanak létre, de a megvesztegetés megelőzését itt is megemlíti a tervezet.

Már a tervezetből is kitűnik, valóban súlyos társadalmi igényekre kíván válaszolni, amelyek egyébként léteznek Nyugaton és valójában bármely piacgazdaságra épülő államban, bár nem ilyen markáns formában. Azonban az SCS szövegezése nem feltétlenül egy diktatórikus állam propagandisztikus céllal megírt beszámolójának hatását kelti, épp ellenkezőleg: megfogalmazzák a legizmus igényét több olyan területen is, ahol éppen diktatórikus eszközökkel lehetetlen fejlődést elérni. Fontos azonban kiemelni, hogy az 1978-as nagy nyitás óta a kínai törvényhozás ugyan felélénkült, és ezekre a problémákra már van jogi megoldásuk is nyugati mintára, azonban felmerült egy másik nehézség: a bíróságok ítéleteit a kínai állampolgárok nem hajtják végre.

### 3.2. Az SCS működése és az egységes büntetőrendszer

Ennek a rendszernek a kulcsa, amely a gyakorlati megvalósításért felel, az ún. Egységes Büntetőrendszer (angol: *Joint Punishment System*) jogszabálya. Mint láthattuk, az SCS tervezet lefektette egy olyan rendszer alapjait az őszinte és megbízható embereket jutalmazza, míg a



megbízhatatlan magatartásokat szankcionálja, amely alapelvnek is tekinthető.<sup>29</sup> Creemers leírása szerint az, amiben a rendszer megnyilvánul a gyakorlatban, feketelisták útján működik, amelynek a következménye az, hogy bizonyos dolgokat valóban nem tehetnek meg az ezeken a szakosodott listákon szereplő egyének. Ennek egyik legmarkánsabb formáját mutatja be azzal a törvényi megoldással, amikor a kínai Polgári Perrendtartásban előírták 2012-ben, hogy aki nem teljesíti a bírósági döntésből származó kötelezettségeket, azokat a bíróság eltilthatja az ország elhagyásától, megbízhatósági nyilvántartásukban egy bejegyzést hoznak létre és az ilyen személyek nevét hírközlés útján és a közösségnyilvánossá teszik. Egy ilyen célra szolgáló feketelista egységesítéséről hozott döntést a Legfelsőbb Bíróság is a jogegységesítés érdekében, aminek az érdekessége, hogy a lista figyelembe veszi a közigazgatási ügyek végre nem hajtását is, ezáltal gyakorlatilag szankciót megengedve olyan hatóságok által rendezett jogviszonyokban is, amelyekhez az eredeti, döntés meghozó hatóságnak semmi köze nem volt. A központi hivatalok, a pénzügyintézetek, szakszervezetek ilyen módon történő, feketelistás összehangolása útján tehát a közbeszerzések, a versenyeztetési eljárás, a hatósági engedélyek, az állami támogatások, a hitelszerződések és egyes minősítések megszerzése terén a legkülönbözőbb joghátrányokat szabhatják ki egyébként teljesen más jellegű jogsértő magatartás következményeként.

Meglátásom szerint alkotmányjogi szempontból meg is van erre a lehetőség, hiszen a kínai alkotmány még csak említés szintjén sem tárgyalja a hatalmi ágak elválasztásának elvét. Az alkotmányból implicit módon a szocialista jogfelfogásban jól ismert hatalomkoncentráció elvét olvashatjuk ki, amikor az 57. §-ban az Országos Népi Gyűlést teszi meg a legmagasabb szintű államhatalmi szervnek, míg hatáskörét tekintve egyébként klasszikus törvényhozó szervként funkcionál, mégis, a 85. §-ban a végrehajtó hatalomnak megjelölt Államtanács az előbbinek alárendelt szerve. A bíróságok függetlenségét elvben a 126. § biztosítja, de a szemet szúrnak olyan garanciát nélkülöző rendelkezések, mint a 124. §, ami kimondja, hogy a Legfelsőbb Népi Bíróság Elnökének megbízatási ideje egybe esik az Országos Népi Gyűléssel. Ez az alkotmányjogi anomália rávilágít arra, hogy a hatalmi ágak közötti képlékenység révén teljesen mindegy, hogy adott személy ellen bíróság vagy közigazgatási szerv hoz határozatot, és az is, hogy milyen szinten vagy ügyben, aki a Legfelsőbb Bíróság által vezetett feketelistára felkerül, az ellen az ország egész területén a legkülönbözőbb szankciók helyezhetők kilátásba.

Ezek a szankciókat különböző kategóriákba is rendezte Creemers, így például az első kategóriába gazdasági jellegű joghátrányok vannak, mint a gazdasági társaságok alapításának korlátozása, értékpapír kibocsátásának tilalma, korlátozott tőzsdei műveletek. Egy másik kategória inkább a szakmai és politikai előrehaladást szünteti meg oly módon, hogy az állami tulajdonú szervezetekben nem szerezhetnek tisztséget, közszoigazgatási jogviszonyt nem létesíthetnek, nem léphetnek be a Kommunista Pártba vagy a hadseregbe. Megint máshol egyes gazdasági szektorból tilthatják ki az állampolgárokat, így az élelmezésből, gyógyszeriparból. Dologi jogi és agrárjogi joghátránynak tekinthető az a csoport, ahol a földbirtokon tulajdonszerzést és minden egyéb használati jogcímet kizár, valamint a természetes erőforrások felhasználását is. A legutolsó, és a médiában is a legnagyobb visszhangra kelt korlátozás a luxustermékek és -szolgáltatások terén nyilvánul meg. Ez utóbbi büntetések közé tartozik az elsőosztályú utazásoktól, nagysebességű vonatoktól és repüléstől való eltiltás, hotelek, luxuséttermek és éjszakai klubok meglátogatásának tilalma, külföldi nyaralások megszüntetése, a gyermekek kizárása magániskolákból, autóvásárlás tilalmából. Látható tehát, hogy ezek a

<sup>29</sup> CREEMERS: i.m. 13-15. o.

szankciók az élet minden területére kiterjednek, valamint más források is<sup>30</sup> alátámasztják, hogy milliós nagyságrendben tiltják el a kínaiakat az utazáshoz való joguktól.

Véleményem szerint tehát az SCS-ről és az azt gyakorlatba ültető Egységes Büntetőrendszerről elmondható, hogy számszerű kreditpontszám alkalmazása nélkül már most képes látványos eszközökkel betartatni legalább a már meghozott bírósági és hatósági döntéseket. „Hibájaként” az róható fel, hogy a rendszerből teljes mértékben hiányzik a preventív jelleg, mindez tényleges visszatartó erővel nem rendelkezik, mivel olyanokra szabnak ki további büntetéseket, akiket már eleve marasztaltak valamilyen határozattal korábban. Látható, hogy Kínában a piacgazdaságot csak erőteljes állami beavatkozással lehet megvalósítani, hiába adottak az egyébként nyugati mintára megírt polgári- és kereskedelmi jogszabályok, hiába fogadják el sorra a nemzetközi egyezményeket. A kínai társadalmi kreditrendszer tehát értelmezhető úgy is, mint a kapitalista piaci viszonyokra való átállás igen szélsőséges módjára.

#### 4. Konklúzió

Végezetül felmerül a kérdés, hogy jogi kultúránktól mennyire idegen jelenségről van szó, azt azonban mindenképpen leszögezném, hogy ez nem egy orwelli utópia, hanem egy létező, XXI. századi állam, amely már a világ gazdasági és katonai nagyhatalmai közé tartozik, valamint kulturális hatásait is egyre inkább testközelből tapasztalhatjuk. Természetesen azt sem árt leszögezni, hogy bár Kína legnagyobb részén az SCS egyáltalán nem Big Data elemzéseken alapul, a Kínában használatos technikai eszközök nyugaton és hazánkban is élnek. Nem kell messzire menni, elég csak akár az Oszkár értékelési rendszerére is gondolni, ahol egyrészt a sofőr értékelésével a közlekedés biztonságát lehet javítani, másrészt a vevő értékelésével a várható bevétel valószínűségét igyekszik még tovább növelni, egyfajta bizalmi kapcsolatot kialakítva. Szintén hazai jelenség, hogy Magyarországon Big Data alapú kamerás megfigyelőrendszert akarnak kialakítani milliárdos nagyságrendű befektetésekből<sup>31</sup>, aminek célja egy arcfelismerő technológia kifejlesztése a közbiztonság jegyében – míg eközben az USA egyes államaiban kifejezetten tüntettek az efféle technikák ellen<sup>32</sup>.

Jelen tanulmányom célja az volt, hogy rávilágítsak, Kínával és különösen az SCS-szel kapcsolatban számos elhamarkodott állítás található. Láthatjuk, hogy az SCS jelenlegi formájában önmagában nem képes megfigyelni és az élet minden területén tömegesen és mindenre kiterjedően értékelni a kínai állampolgárokat, és – egyelőre – nem is lép fel ezzel az igénnyel. További állításom az, hogy az SCS-t nem igazán lehet értelmesen vizsgálni a kínai állam- és jogfelfogás keretein kívül, mivel e rendszer kialakulása a sajátos kínai történelmi-gazdasági fejlődésnek köszönhető, így jelen állapotában reális fenyegetést nem jelent az, hogy akár nyugati országokban is hasonló rendszereket kezdjenek el kiépíteni, mivel az SCS-nek éppen az a célja, hogy a nyugatihoz hasonló piacgazdasági feltételeket alakítson ki, amelyek itt már adottak. További kutatás tárgya inkább az lehet, hogy más fejlődő országok mennyire

<sup>30</sup> SHEN, Tiger: China's Social Credit System: A Step Towards Dystopia? Part Four: Joint Punishment, Medium, 2018, <https://medium.com/@regit/chinas-social-credit-system-a-step-towards-dystopia-part-four-joint-punishment-35b594e659ea> (2019. 09. 22.)

<sup>31</sup> Örvendezve írnak például Kecskeméten, ahová 60 IP CCTV kamerát telepítettek. LDSZ KFT.: Professzionális rendszerrel erősödött a Kecskeméti Konzerv Kft. Milesight + CathexisVision = konzervált biztonság, 2018, <https://www.securinfo.hu/termekek/videotechnika/7526-professzionalis-cctv-rendszerrel-erosodott-kecskemeti-konzerv-kft-milesight-cathexisvision-konzervalt-biztonsag.html> (2019. 09. 13.)

<sup>32</sup> STALWOOD, Oliver: Game to destroy CCTV cameras: vandalism or valid protest?, The Guardian, 2013, <https://www.theguardian.com/theguardian/shortcuts/2013/jan/25/game-destroy-cctv-cameras-berlin> (2019. 09. 13.)

tekintik a kínai fejlődésnek ilyen módját példaértékűnek. Végezetül fontos újból kiemelni, hogy a rendszer az irányelvi szabályozás jellege miatt közigazgatási egységként erősen eltérő rendszerek rendeleteit hozták létre, amelyek szintén további kutatást igényelnek, ám e tanulmány terjedelmébe már nem fértek bele.